

УДК 811.161.2'

Н. А. ЦИМБАЛ
(Умань, Україна)

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА)

У статті розглянуто проблеми мотивованості мовного знака на матеріалі професіоналізмів, використаних у художній прозі І. Я. Франка. Визначено типи мотивованості, з'ясовано особливості лексико-граматичної співвіднесеності мотиватора й мотивеми. Результати дослідження підтверджують максимальну доречність використання саме мотивованих назв у терміновживанні й термінотворенні.

Ключові слова: професіоналізм, мотивованість, мотиватор, мотивема, онома-сіологічна структура.

Одним із актуальних напрямів сучасного мовознавства, зокрема теорії номінації, є мотивологія. О. І. Смирницький зазначав: “Умовність зв’язку між звучанням (та, відповідно, звуковим образом) слова є певним загальним принципом, який виявляється у кожній мові та без якого неможливий вільний розвиток мови. Водночас існування й розвиток мови ґрунтується й на іншому принципі — на принципі мотивованості та раціональної виправданості зв’язку між звучанням і значенням, і цей принцип не менш важливий, ніж перший. Мова може існувати й розвиватися лише за умови поєднання обох цих принципів” [10, с. 87].

Дефініція поняття “лексико-семантична система” має дискусійний характер, що відображає різні погляди представників тих чи тих наукових шкіл. Зважаючи на те, що загальновизнаним є розуміння лексико-семантичної системи як утворення (підсистеми мови), що визначається на основі смислових відношень лексичних одиниць, своєрідних типів їх угруповань та характеру взаємодії між ними (лексична парадигматика), а також з елементами інших підсистем мови, у яких знаходять вираження результати семантичного варіювання словесних знаків (лексична синтагматика) [Там само, с. 417], варто взяти до уваги ще й “третій вимір” лексики — мотиваційні відношення (лексична епідигматика) [14, с. 69].

У так званій “типології типологій” номінації (В. Г. Гак) ієрархія номінацій, функція номінації, об’єкт номінації (номінат), структура (зовнішня

форма) номінації, спосіб найменування (внутрішня форма, *мотивація*), суб'єкт номінації (в тому числі соціальний аспект, інформативний аспект та суб'єктивне відношення суб'єкта та об'єкта) мають особливе значення [3, с. 321].

Мотивацію розуміємо як зв'язок між словами, що виявляє їх мотивованість, яка своєю чергою визначається як структурно-семантична властивість слова, що дозволяє усвідомити зумовленість зв'язку значення (семми) й звукової оболонки слова (лексеми) на основі співвіднесеності слова з мовною та позамовною дійсністю [1, с. 186].

У лінгвістиці дослідженню мотиваційних процесів присвячено праці О. І. Блінової, Г. Брекле, М. Д. Голева, Р. Гржегорчикової, М. Докуліла, Т. Л. Канделакі, Т. Р. Кияка, Р. Ліз, В. Г. Наумова, Н. Г. Нестерової, І. Пузиніної, М. Раммельмайер, А. Н. Ростової, О. О. Селіванової, О. М. Топорової, Л. Д. Фроляк, І. С. Улуханова, О. Є. Хазімуллої, Т. О. Ястремської та ін. Основними проблемами, на які звертають увагу дослідники, є взаємозв'язок внутрішньої форми й мотивованості, повнота / частковість мотивації, встановлення типологічних параметрів мотивації, зв'язок мотивації з категоріями словотвору тощо.

Відомо, що внутрішня форма номінації визначається тією ознакою, яка обирається як розрізнявальна й кладеться в основу найменування [3, с. 346]. Ідея наявності в повнозначного слова внутрішньої форми започаткована ще в працях В. Гумбольдта та О. О. Потебні. За О. О. Потебнею, “внутрішня форма є відношення змісту думки до свідомості; вона показує, як уявляється людині її власна думка” [8, с. 77] і є найближчим етимологічним значенням слова, тією ознакою, яка формує “центр образу, одну з його ознак, що переважає всю решту ознак” [8, с. 108]. Підкреслюючи процесуально-пізнавальну сутність поняття “внутрішня форма”, О. С. Снітко наголошує на тому, що “внутрішня форма виступає не тільки як “ідея імені”, змістовий засіб структуризації номінативних одиниць, але й як гносеологічна сутність, закономірний крок у пізнанні тієї чи тієї реальності” [11, с. 27]. Більшість лінгвістів вважає, що внутрішня форма властива тільки конструктивно й семантично похідним словам, адже вона “виражає сукупність двох лінгвістичних явищ: співвідношення твірної й похідної основи та ознаку, яка пояснює вибір звукової оболонки, тобто ознаку, покладену в основу вибору назви” [7, с. 174]. Мотивованість “як властивість внутрішньої форми з більшою або меншою мірою експліцитності об'єктивувати зв'язок позначеного з іншими явищами дійсності та відповідними ментальними категоріями й зумовлювати семантичне та структурне співвідношення номінативної одиниці з відповідними значущими одиницями мови” [11, с. 59] визначає зв'язок між внутрішньою формою й значенням номінативних одиниць [4, с. 13]. Мотивованість слів виявляється в їх структурній співвіднесеності та епідигматиці похідного слова з твірним, причому на перший план виходять смислові зв'язки, семантична залежність похідної основи від твірної, що здебільшого фіксується морфемами. Визнання номінативної одиниці похідною, мотивованою певною твірною основою, можливе лише за умови, що словотвірне визначення деривата містить принаймні

один спільний семантичний компонент із визначенням твірного слова (мотиватора) [2, с. 85].

Сьогодні в мотивології описано різні типологічні характеристики мотивованості. Залежно від виду реалізованої в слові ознаки виділяють лексичну мотивованість, пов'язану з вираженням мотиваційної ознаки у слові, на відміну від словотвірної (структурної), яка передбачає вираження класифікаційної ознаки у слові. Лексична та словотвірна мотивованість пов'язані між собою так, як пов'язані лексичне та словотвірне значення слова.

Однією з важливих типологічних ознак мотивованості є також спосіб мотивування — мовний чи позамовний — залежно від цього виділяють абсолютну й відносну мотивованість. Абсолютна мотивованість передбачає зумовленість найменування безпосередньо звуковою формою (оматопея тощо), у випадку відносної мотивованості значення пов'язане з формою номінації через посередництво інших номінацій, які самі можуть бути немотивованими [3, с. 394]. Зазначимо, що всі досліджені з текстів художньої прози Івана Франка професіоналізми є відносно мотивованими.

Мотивованість слів може бути повною і частковою [7, с. 176]:

- повна мотивованість властива назвам, значення яких повністю впливає зі значень тих компонентів (морфем, основ чи слів), із яких складається;

- часткова мотивованість властива словам, які відзначаються ідіоматичністю семантики. Часткова мотивованість за своєю суттю є прихованою.

За О. І. Бліною, повністю мотивованими вважаються слова, яким властива і лексична, і структурна мотивованість, а частково мотивованими, — якщо тільки один із цих різновидів. Повністю мотивованими також є слова, які утворилися внаслідок лексико-семантичної деривації [1, с. 32–33]. Слова (терміни), у яких ознака, покладена в основу внутрішньої форми, не відповідає семантиці, називають неправильно орієнтованими [13, с. 14].

Вивчення мотиваційних відношень здійснюють на матеріалі різних шарів лексико-семантичної системи мови. Зокрема, важливим є дослідження мотивованості у сфері професійної (термінологічної) лексики, результати таких студій можуть бути використані не тільки в теоретичному аспекті, а й у практичній роботі з унормування терміносистем. Існують певні критерії розмежування термінів і професіоналізмів. Професіоналізми, як і терміни, позначають наукові поняття, але їм властива функціонально-стильова обмеженість уживання та наявність емоційно-експресивних конотацій [12, с. 76–87]: терміни вживаються у книжному варіанті наукової мови, а професіоналізми — в розмовному як просторічні відповідники термінів. Із погляду предметно-поняттєвої співвіднесеності терміни і професіоналізми — це синоніми.

Об'єктом нашого дослідження є професійна лексика, використана в художній прозі І. Я. Франка. Це — переважно виробничо-професійна лексика, причому здебільшого представлена діалектизмами. Матеріал дуже показовий, оскільки діалектна лексика — одне із джерел формування термінології. Крім того, мотивованість як діалектних лексем (територіальні

діалекти), так і термінів чи професіоналізмів (соціальні діалекти) має певну специфіку порівняно із загальноживаними словами [1, с. 49–50]. Вивчаючи мотивованість професіоналізмів (предмет нашого дослідження), маємо на меті, насамперед, описати типи мотивованості професіоналізмів, з'ясувати особливості лексико-граматичної співвіднесеності мотиватора з мотивами, актуалізацію мотиваційних відношень у мовленні.

Професіоналізми, ужиті в художній прозі Івана Франка, належать до різних терміносистем: насамперед, це будівельна термінологія, виробнича (промисел і перероблення нафти, воску тощо), суспільно-політична, економічна тощо. Наприклад: *Він швидко кинувся будувати дестиллярні, почав радитися з ученими інженерами і гутниками* (Воа Constrictor, с. 214); *Герман Гольдкремер був одним із перших спекулянтів, що злетіли на Борислав, мов хижі ворони на падло. Незадовго у нього були вже три ями з “матками”, с. є. з головними нафтовими жилами* (Там само, с. 215); *Панотець, відколи настали в Нагуєвичах, ніколи й не погадали зайнятися якими-годі громадськими виборами.* (Гутак, с. 158); *Так само під час безробітці могли би наші такі люди найматися де на іншу роботу, до ліса, до тесельки або де...* (Борислав сміється, с. 25).

Щодо тематичних груп, то найповніше представлені такі:

- назви осіб за професією та родом діяльності (*візник, помічник, ріпник, касієр, надзорець* тощо);
- назви процесів та станів (*дестилляція, фабрикація, фабрикування, карбувати, процесувати, обдукація*);
- назви предметів, приладів і пристроїв (*кельня, оскарб, рискаль, гонти, варцаб, гереги, довбенька*);
- назви речовин і матеріалів (*трачиння, віск, церезин, нафта, квас сірковий, кип'ячка, дилиння*);
- назви приміщень (*магазин, нафтарня, дестиллярня, шпихлір, фабрика, будова, кошара*) тощо.

Варто зазначити, що питання мотивованості термінологічної лексики протягом тривалого часу було суперечливим [1, с. 110; 7, с. 175]. Деякі лінгвісти вважають, що оскільки термін — завжди результат свідомого словотворення, то він мотивований завжди. Ця думка не зовсім справедлива, адже велика кількість термінів увійшла до терміносистем із загальноживаної лексики у багатьох випадках без зміни, лише зі спеціалізацією значення. Отже, є терміни і мотивовані, і немотивовані, залежно від характеристик внутрішньої форми та морфемної структури. Це доводять і професіоналізми, використані в повістях Івана Франка. Так, тематична група назв предметів, приладів і пристроїв містить більшість немотивованих (або ж, якщо це запозичення, мотивованих на рівні мови-джерела) назв (*кельня, оскарб, рискаль, гонти, варцаб*), хоч є й мотивовані (*вапнярка* від *вапно*, *довбенька* від *довбати* тощо).

Більш показовою в аспекті мотивованості є тематична група назв осіб за професією та родом діяльності, використаних у художній прозі Івана Франка: *нафтарник* (Борислав сміється, с. 146), *візник* (Там само, с. 101), *помічник* (Там само, с. 102), *ріпник* (Там само, с. 105), *надзорець* (Там само, с. 135), *маляр* (Там само, с. 209), *будовничий* (Там само, с. 3), *муляр, цегляр, карбовий*,

коминарчук (Там само, с. 4), вугляр (Там само, с. 41); дяк, панотець, паламар, звонар, писар (Гутак, с. 151), грабар (Там само, с. 158), мандатор, атаман (Там само, с. 156), староста (Там само, с. 159), професор (Там само, с. 160), вїйт, заступник, радні (Там само, с. 163), покоївка (Там само, с. 172), служниця (Там само, с. 173), челядь (Там само, с. 175), робітник (Там само, с. 176); капцан, міхоноша, міняйло, онучкар, кістяр, зарібник (Воа Constrictor, с. 188), слуга (Там само, с. 189), опікун (Там само, с. 196), арендар (Там само, с. 200), кухарка (Там само, с. 201), цирулик (Там само, с. 205), наємник (Там само, с. 210), спекулянт, учитель (Там само, с. 215), купець (Там само, с. 217), гешефтяр (Там само, с. 22), лип'яр (Там само, с. 227), продавець (Там само, с. 233), либак, підрядчик (Там само, с. 210) тощо.

Професіоналізми цієї тематичної групи творяться здебільшого суфіксальним способом від іменних та дієслівних твірних основ. Найпродуктивнішими є суфікси *-ар*, *-ор*, *-ер* та *-ник* (із варіантами), менш продуктивними — *-ець*, *-л*, *-ак*, *-ик*, *-ун* тощо. Деякі назви, зокрема *карбовий*, *будовничий* — наслідок морфолого-синтаксичного словотвору, утворені основокладанням (*міхоноша*). Наше дослідження підтверджує відомі тенденції й закономірності словотвору, зокрема у сфері діалектної професійної лексики [15]. Варто зауважити, що творення назв однієї тематичної групи за одним словотвірним (мотиваційним, ідеться насамперед про структурну мотивованість) типом є позитивним чинником у термінотворенні, зокрема в розвинених уніфікованих терміносистемах.

Щодо мотиваційних ознак, покладених в основу номінації досліджуваних назв осіб за професією, найтиповішими є такі:

- матеріал, знаряддя праці, яке використовується представником цієї професії (*ропа — ріпник*, *вугілля — вугляр*, *цегла — цегляр*);
- дія, процес, яку виконує людина (*надзирати — надзорець*, *міняти — міняйло*, *опікувати — опікун*, *продавати — продавець*).

Основними типами лексико-граматичної співвіднесеності мотиватив *nomina agentis* є:

- мотиватор — іменник, мотивема — іменник (*нафтарня — нафтарник*);
- мотиватор — дієслово, мотивема — іменник (*писати — писар*).

Значна частина *nomina agentis* є запозиченнями, мотивованість яких встановлюється на рівні мови-джерела (*гешефтяр*, *мандатор*, *професор*, *цирулик*).

Якщо розглядати використані в художній прозі Івана Франка назви осіб за професією, виходячи з опозиції повна / часткова мотивованість, можна констатувати, що більшість із них мотивовані повністю, тобто і лексично, і структурно, їх семантика виводиться зі значення окремих морфем.

Такий критерій, як сильна / слабка інформативність мотивованих назв [3, с. 349], що особливо актуально у професійній сфері, на наш погляд, є доволі умовним, оскільки в основу номінації покладено здебільшого якусь одну ознаку, і саме від того, наскільки вона важлива, залежить ступінь інформативності, проте одна ознака в будь-якому випадку не є достатньо інформативною. Професіоналізми *nomina agentis*, які мають переважно прозору внутрішню форму, відзначаються сильною інформативністю.

Різновидами мотивації залежно від сфери її реалізації є текстова мотивація (текст як результат природного вияву мови) та метатекстова як результат свідчень мовної свідомості мовців (дослідників), їх тлумачень [1, с. 37]. Твори Івана Франка особливо показові в описі текстової мотивації. Наприклад: *Від громадки веселих, гарно повбираних панів обивателів дорогобицьких, що проходилися по “плянтах” коло костела в тіні цвітучих каштанів, відділився пан будовничий і, вимахуючи блискучою паличкою, перейшов через улицю до робітників, зайятих при новорозпочатій будові* (Борислав сміється, с. 3); *А всі муляри, заняті кругом на широкім плацу: хто тесанням каміння на фундаменти, хто гашенням вапна в двох глибоких чотиригранних вапнярках, усі копальники, що копали ями під підвалини, теслі, що взаді, мов жовни, цюкали, обтісуючи здоровенні ялиці та дубове диління, трачі, що різали тертиці ручними пилами, цеглярі, що складали у стоси свіжо привезену цеглу, — весь той різнорідний робочий люд, що снувався, мов мурашки, по плацу, двигаючи, цюкаючи, хитаючись, стогнучи, потираючи руки, жартуючи та регочучись, — усі зупинилися і перестали робити, мов величезна стораменна машина, котру одне подавлення крючка нараз спинить в її скаженім ході* (Там само, с. 4). Щодо метатекстової мотивації, зробити спробу пояснення мотиваційних відношень із позицій свого досвіду, тобто аперцептуючи певні поняттєві зв'язки, може і лінгвіст, і носій діалекту (щоправда, носієві діалекту складніше це зробити через хронологічні межі). Наприклад: назву *скітник* — “місце, куди викидають здохлих тварин” (Там само, с. 232) можемо виводити від *скот*, *скотина*; *сопух* — “сморід, важке, задушливе повітря у копальні” (Там само, с. 232) — від *сопїти*; *міняйло* (Воа Constrictor, с. 188) “той, хто міняє різні речі й матеріали і тим заробляє собі на життя” — від *міняти*.

Цікавим є приклад метатекстової мотивації професіоналізму *либак* “той, хто збирає нафту з поверхні води” (Борислав сміється, с. 231) — цей спосіб збирання нафти був доволі повільним і малопродуктивним. На нашу думку, ця назва походить від діалектного слова *либати* — “невміло, неохоче пастися; спроквола їсти” або *либаня* — “погане насіння” [9, с. 258], що засвідчує перенесення значення. У тексті повісті “Воа Constrictor” знаходимо тлумачення суті процесу мовцем-діалектоносієм: *Ну то береться кінський хвіст, згонить ним поверх води, то та ропна набирається на волосінь, а з неї рукою зсувається до коновки. Тото називається “либати”* (Воа Constrictor, с. 207) тощо. Внутрішня форма не виразна, проте беззаперечно, що від *либати* походить назва *либак*. Якщо слово *либати* полісемічне, то наша спроба пояснення мотивування раціональна.

В окремих випадках можемо спостерігати наявність у тексті спільно-кореневих слів, словотвірних гнізд із яскраво вираженими мотиваційними відношеннями: *А я звусь Андрусь Басараб, а он то мій брат Сень, а отсе наш “карбовий” Деркач...* (Борислав сміється, с. 63) *На кожній полиці видно було більші або менші карби, один попри один, так, як се роблять хлопці, що пасуть гуси і на полиці значать собі карбами, кілько у котрого гусят* (Там само, с. 64); *“закарбуї на Леона то, що повідав Синиця...”* (Там само, с. 64); *У побратима Деркача цілі в'язанки покарбованих палиць, а який з них хосен? Кому тото карбовання помогло?* (Там само, с. 121). Слово *карб* стало основою для

номінації слів різних класифікаційних лексико-граматичних розрядів (процесуальність *закарбуї*, опредмечена процесуальність *карбовання*, ознака за дією *покарбований*, назва особи за родом діяльності *карбовий*). Усі ці похідні лексеми мотивовані і структурно, і лексично, треба тільки зважити на те, що лексична мотивація у цьому разі констатується в межах конкретних текстових фрагментів, структурна (класифікаційна) мотивованість — у межах лексико-семантичної системи української мови взагалі, на підставі наявності в ній одноструктурних слів.

Ще один приклад — словотвірне гніздо з вершиною *побратим* (похідне від *брат*), у цьому разі спостерігаємо предметність *побратим*, процесуальність *побратиматися*, а також збірність *побратимство* (варто зауважити, що слово *побратим* має тільки лексичну мотивованість, одноструктурних слів такої словотвірної моделі в українській мові немає, отже, це слово структурної мотивованості відповідно теж не має). Наприклад: ... *а отой старий дідусь — то побратим Стасюра, а отой парубок — то побратим Прийдеволя, а он то також наші побратими, ну а ваш газда також...*

— *Ви певно всі з одного села, що побратимаєтесь, — сказав Бенедьо, дивуючись, впрочім, що старі чоловіки побратимались з молодими, бо по селах звичай, що тільки ровесники побратимаються між собою.*

— *Ні, ми не з одного села. — відповів Басараб, — а так побратимаємось в інший спосіб. Впрочім, сідайте, будете видіти. А якби вам схотілося, то можете й ви пристати до нашого побратимства* (Борислав сміється, с. 64).

Аналізуючи такі приклади, є сенс звернути увагу на деталь, яку можна приписати власне ідіостилію Івана Франка, — це наявність спільнокорених, одноструктурних слів та тавтологій у межах дуже коротких текстових відрізків. З погляду стилістики слововживання на зразок *побратиматися*, яке зустрічається чотири рази підряд у тексті (тавтологія) (див. цитату вище), можна вважати позиційно-лексичним повтором, метою якого є актуалізація емоційно-експресивних значень [5, с. 483]. А от в іншому фрагменті ми маємо справу зі спільнокореними словами, де віднаходимо так званий кореневий повтор, гомеоптон [5, с. 137], різновид гомеології (морфемного повтору), стилістична функція якого спільна для всіх стилістичних прийомів — експресивна. Наприклад: *Звільна, мов за похороном, волоклися виголоджені парубки та чоловіки на косовицю: коси ледве держалися на їх вихудлих плечах. А поглянути збоку на їх роботу, то аж жаль глибоко хапав за серце: такі натомлені, болісні та повільні були рухи тих косарів. Ні звичайних косарських пісень, ні голосного сміху, ні жартів та прикладок не чути. Сей та той перейде один-півтора перекося, кине косу на землю, зітхне важко важко та й лягає на вогу холодну кошеницю ...* (Борислав сміється, с. 91).

Досліджуючи такі тестові фрагменти з погляду словотвору та мотивології, маємо справу з актуалізацією мотиваційних значень у мовленні. Це залежить від кількості мотивованих слів у конкретній мові, від певної тематичної обмеженості певного тексту (для вираження тих чи тих понять існує набір конкретних слів і морфем), а також від стилістичної мети висловлювання [1, с. 41–41]. Існує розроблена типологія актуалізації мотиваційно-класифікаційних значень [1, с. 42–43]. За першим типом розрізняють повну

і неповну актуалізацію значень (повна — коли в одному тексті актуалізуються відношення як лексичної, так і структурної мотивації, і неповна — коли представлена або лексична, або структурна мотивація). У наведених вище прикладах актуалізація мотиваційних значень неповна, представлена тільки текстова лексична мотивація, про структурну мотивацію ми говорили умовно, в межах лексико-семантичної системи української мови взагалі. Можемо навести також приклад неповної актуалізації мотиваційних значень зі структурною мотивованістю: *Були то по більшій часті капцани-міхонохи, міняйли, онучкарі, кістярі та бог знає, які ще зарібники* (Воа Constrictor, с. 188).

За другим типом розрізняють контактну й дистантну актуалізацію мотиваційних значень. Контактна актуалізація — це мінімальна або нульова відстань мотиватів (мотивем) один від одного, а дистантна передбачає наявність між мотиватами (мотивемами) повнозначних слів. Контактна й дистантна актуалізація спостерігається в межах певної синтаксичної одиниці — словосполучення й речення, синтагми й висловлювання. Наприклад, у реченні *Він прирік Леонові, що поїде з ним до Борислава і буде вести таємну фабрикацію церезину, та й то за відповідно невелику плату. А щоби будову і ведення нової фабрики прикрити чимось іншим...* (Борислав сміється, с. 84) спостерігаємо дистантну актуалізацію відношень лексичної мотивації. Аналогіjno: *...малого коминарчука що приходив буцім-то питатися, чи не треба вимітати комини...* (Там само, с. 97). У реченні *Се був дзвонар і грабар нагуївський* (Гутак, с. 151) констатуємо випадок контактної актуалізації відношень структурної мотивації.

У текстах повістей Івана Франка знаходимо, крім професіоналізмів, власне хімічні номени — назви речовин, наприклад: *Одно тільки закарало бориславських тузів — се дорогітня очистки того воску; його дестилляція при дійстві квасу сіркового і другі процеси, потрібні для вироблення з тої жовтої, землянистої маси білого парафінового воску...* (Борислав сміється, с. 81); *Фабрикування церезину мало початися аж з новим роком* (Там само, с. 93). *Тих би умістити треба в головнім відділі дестиллярні, в хімічній коморі, де знаєте, очевидно вироблюється церезин* (Там само, с. 147). Термін *віск* — немотивована номінація, а от *церезин* та *парафін* можна вважати частково мотивованими (структурна мотивація) назвами, оскільки суфікс *-ин* (*-ін*) має в хімії спеціалізоване значення речовинності (*пектин, хітин, морфін* тощо). Терміни *віск* і *церезин* функціонують і в сучасній хімічній термінології, тоді як назва *квас сірковий* замінена терміном *сірчана кислота*. Мотивованість терміна *квас* (кислота), їх існує багато тисяч видів, є неправильно орієнтованою, оскільки не всі кислоти кислі, та й навряд чи кому спаде на думку куштувати, зокрема сірчану кислоту. Це умовна і, зрештою, немотивована назва цілого класу речовин.

Уживаються також у повістях Івана Франка й складні номінації на позначення речовин, наприклад: *земний віск, пчолячий віск* (Борислав сміється, с. 79), *парафіновий віск* (Там само, с. 81). У лінгвістиці усталеною є думка, що всі складені найменування мотивовані. Наведені приклади підтверджують це. Мотиваційна ознака в цих назвах пов'язана з місцем і способом добування воску.

Отже, проаналізований фактичний матеріал дозволив зробити такі висновки щодо особливостей релізації епідигматичних (мотиваційних) відношень у сфері професійної (здебільшого діалектної) лексики на матеріалі художньої прози Івана Франка. Зокрема, по-перше, підтверджено певні закономірності словотворення й мотивованості назв конкретних тематичних груп; по-друге, на наш погляд, не існує принципових відмінностей у мотивації термінологічних (професійних) лексем порівняно із загальноживаною лексикою, оскільки в обох випадках застосовані однакові засоби типологічної параметризації; по-третє, на сучасному рівні розвитку українських терміносистем, у процесі їх унормування, чиннику мотивованості (насамперед структурної) треба приділяти першочергову увагу, витримуючи тенденцію щодо спеціалізації окремих морфем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Франко І. Твори: В 20 т. — Т. 5. Повісті. — К., 1951. — 491 с.
Франко І. Борислав сміється. — К., 1962. — 232 с.
1. Блинова О. И. Явление мотивации слов. — Томск, 1984. — 191 с.
 2. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию // Избранные работы по русскому языку. — М., 1959. — С. 419–443.
 3. Гак В. Г. Языковые преобразования. — М., 1998. — 763 с.
 4. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики). — Львов, 1988. — 161 с.
 5. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник / Под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Э. Н. Ширяева и др. — М., 2003. — 840 с.
 6. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / Под ред. Б. А. Серебренникова. — М., 1972. — 564 с.
 7. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. — Львів, 1994. — 215 с.
 8. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. — М., 1958. — Т. 1–2. — 536 с.
 9. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. — Чернівці, 2005. — 688 с.
 10. Смирницкий А. И. Значение слова // Вопросы языкознания. — 1955. — № 2. — С. 87–88.
 11. Снитко Е. С. Внутренняя форма номинативных единиц. — Львов, 1991. — 188 с.
 12. Шелов С. Д. Термины, терминологичность и знания // Научно-техническая терминология. — 1991. — Вып. 1. — С. 27–32.
 13. Шкатова Л. А. Ономазиологические проблемы русской терминологии. — Челябинск, 1982. — 83 с.
 14. Шмелев Д. Н. О третьем измерении лексики // Шмелев Д. Н. Избранные труды по русскому языку. — М., 2002. — С. 60–71.
 15. Ястремська Т. Дослідження пастуших агентивів у площині епідигматики // Діалектологічні студії. — Львів, 2005. — Вип. 5. — С. 221–230.

N. Tsymbal

PROFESSIONAL VOCABULARY STUDY: MOTIVATIONAL ASPECT (ON THE MATERIAL OF BELLES-LETTRES PROSE OF IVAN FRANKO)

The problem of motivation of language sign based on the material of professionalisms used in Ivan Franko's prose is examined in the article. Types of motivation are determined, peculiarities of lexical-grammatical interrelationship of motivator and motivema are elucidated. The results of research confirm appropriateness of using of motivated names in term-using and term-making.

К e y w o r d s: professionalism, motivation, motivator, motivema, onomasiologic structure.